

Utrikesutskottets betänkande

1980/81:11

om kurdernas situation

Motionen

I motion 1979/80:1624 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen uttalar sig för att regeringen i samarbete med andra stater, t. ex. de neutrala eller de skandinaviska, tar initiativet till att föra fram den kurdiska frågan till FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna och andra internationella organ, som arbetar med politiskt och kulturellt förtryck och diskriminering av människor utifrån nation eller ras,

2. att riksdagen uttalar sig för att regeringen skall erkänna att det existerar ett förtryck av den kurdiska befolkningen i ovan nämnda länder och att detta förtryck och den assimileringspolitik som dessa länder utövar mot kurderna skall fördömas samt att regeringen också fördömer de avrättningar som sker av kurder i dessa länder.

Bakgrund

Kurderna är en avgränsad etnisk grupp som räknar sitt ursprung från antikens meder. De talar ett indoeuropeiskt språk som är nära besläktat med persiskan. Kurderna bebor ett sammanhängande område som är upp till 500 000 km². Kärnan av detta område betecknas geografiskt och historiskt som Kurdistan men det är ett geografiskt begrepp som aldrig utgjort någon egen nation. Kurdistan sträcker sig in i fem länder: Turkiet, Irak, Iran, Syrien och Sovjetunionen. En administrativ provins i Iran heter Kordestan.

Det finns uppskattningsvis 10 miljoner kurder – uppgifterna varierar mellan 6 och 16 miljoner – varav omkring hälften bor i Turkiet, ca 3 miljoner i Iran, 2 miljoner i Irak, 500 000 i Syrien, kanske 200 000 i Sovjetunionen och ett mindre antal i Libanon. Huvuddelen är sunni-muslimer.

När det ottomanska imperiet föll samman under första världskriget väntade sig kurderna liksom andra folk under det turkiska väldet att bli självständiga. I fördraget i Sèvres år 1920, som undertecknades av de allierade och sultanen, förutsattes att en kurdisk stat skulle upprättas omfattande huvudsakligen de kurdiska delarna av nuvarande Turkiet. Detta fördrag ratificerades emellertid aldrig och erkändes inte heller av den nya turkiska republiken utan ersattes i stället av fördraget i Lausanne år 1923 i vilket inget nämns om ett självständigt Kurdistan. Kemal Atatürks modernisering och sekularisering av Turkiet medförde konflikter med kurderna. Flera väpnade kurdiska självständighetsrörelser slogs under mellankrigstiden ned av den turkiska regeringen med stor brutalitet. Kurderna i Turkiet

har även efter andra världskriget på det hela taget förmenats rättigheten att uttrycka någon kulturell särart. Tidvis har svåra förföljelser pågått. Turkiska myndigheter har förnekat existensen av en kurdisk minoritet, vilken i stället benämns bergsturkar. Det kurdiska språket får enligt en förordning från 1925 ej tryckas eller användas i skolorna.

Inte heller i Irak har kurderna fått gehör för sina krav på autonomi. Det huvudsakligen av kurder bebodda gränsområdet Mosul införlivades år 1925 av Nationernas förbund i det brittiska mandatet Irak. Som ett villkor härför föreskrev NF emellertid att särskild hänsyn skulle tas till kurdernas önskemål. När Irak år 1931 blev medlem av NF preciserades detta förbehåll, varigenom den kurdiska frågan i Irak blev en internationell angelägenhet och inte bara en intern irakisk.

Kurderna i Irak ansåg sig emellertid inte ha fått sina rättigheter erkända, och en upprorsrörelse kom till stånd. Ledare för kurdernas kamp mot regeringen i Bagdad blev Mustafa Barzani. Sedan en kurdisk revolt undertryckts 1945 tvingades Barzani tills vidare gå under jorden.

Efter den irakiska monarkins fall 1958 förespeglades kurderna viss autonomi av den nya regimen. Rättigheterna stannade emellertid huvudsakligen på papperet, och under hela 1960-talet pågick mer eller mindre intensivt ett inbördeskrig i Irak mellan kurderna och regeringen i Bagdad.

I mars 1970 slöts ett fredsfördrag mellan baath-regimen och kurderna, i vilket kurderna erkändes som likaberättigad folkgrupp vid sidan av araberna. Fyra år senare tillerkändes kurderna i Irak viss autonomi. Autonomiuppgörelsen accepterades inte av Barzani men godtogs av en kurdisk majoritet. Avsikten är att kurderna senare innevarande år skall få välja ett eget lagstiftande råd.

En minoritet av kurderna i Irak fortsätter motståndet mot regeringen men striderna har betydligt mindre omfattning än tidigare.

De kurdiska självständighetssträvandena i Iran är av senare datum. Efter den allierade invasionen i Iran upprättades i den sovjetiska zonen ett kurdiskt område med relativt utvecklat självstyre. Det omvandlades 1945 till den kurdiska republiken Mahabad. Denna republik existerade emellertid bara i ett år. När de allierade efter krigsslutet drog tillbaka sina trupper från Iran tågade iranska styrkor in i kurdrepubliken och krossade den. Schahen motsatte sig därefter alla kurdiska självständighetssträvanden även om vissa kulturella yttringar av folkgruppens särart tilläts.

Situationen för kurderna i Iran har inte blivit väsentligt annorlunda efter revolutionen där. Efter misslyckade försök att slå ner den kurdiska frihetsrörelsen slöts visserligen en vapenvila, och förhandlingar om kurdernas ställning inleddes men regimen attityd har därefter åter hårdnat.

Den kurdiska minoriteten i Syrien utgör inte på samma sätt som kurderna i Turkiet, Irak och Iran en självständig politisk faktor. Autonomisträvanden

har inte bedrivits med samma intensitet som i de nämnda länderna, och kurder uppges numera medverka i samhällsarbetet på lika villkor som andra medborgare.

Mycket litet är känt om levnadsförhållandena för den kurdiska befolkningsminoriteten i Sovjetunionen. Kurderna där bor inte i omedelbar anslutning till de kurdiska områdena i Turkiet och Iran och har föga kontakt med övriga kurder. Den kurdiska kulturen erkänns emellertid som ett inslag i sovjetsamhället, och kurdiska skolor och radioprogram förekommer.

Även i Libanon tycks kurdernas identitet respekteras, och myndigheterna lägger inga hinder i vägen för politisk verksamhet.

Utskottet

Kurdernas traditionella hemland är fördelat mellan fem nationer. Det har aldrig funnits någon kurdisk stat omfattande hela eller ens större delen av detta område men under 1900-talet har det kurdiska folket på olika sätt strävat efter nationell självständighet. Självständighetsrörelsen har emellertid knappast vid något tillfälle på en gång samlat hela det kurdiska folket. Det har i stället rört sig om frihetsrörelser i enskilda länder där kurder utgjort en minoritet. Kurdernas kamp har riktats mot regimer som själva oftast varit utpräglade nationalistiska och som inte tvekat att med hårda metoder tvinga kurderna till underkastelse. Endast i Irak har kurdernas strävanden lett till en grad av självstyre.

I motionens första yrkande hemställs att regeringen i samarbete med andra stater tar initiativet till att föra fram den kurdiska frågan till FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna och andra internationella organ, som arbetar med politiskt och kulturellt förtryck och diskriminering utifrån nation eller ras.

Sveriges inställning när det gäller skyddet av mänskliga rättigheter är emellertid alldeles klar. Vi fördömer varje form av förföljelse av människor på grund av deras politiska eller religiösa övertygelse, deras ras eller etniska tillhörighet, varhelst sådan förföljelse förekommer. Även det drabbade kurdiska folket omfattas självfallet av denna ofta deklarerade inställning.

En interpellation av samma innebörd som motionens första yrkande besvarades den 18 januari 1980 i riksdagen av utrikesminister Ola Ullsten. Utrikesministern framhöll då att det varit svårt att väcka en bredare internationell opinion till stöd för kurdfrågan och att det politiska läget i regionen inte heller gjorde det sannolikt att den kurdiska frågan skulle komma att behandlas i FN-sammanhang.

Enligt utskottets mening är utsikterna f. n. små att ta upp kurdernas situation i FN eller dess kommission för de mänskliga rättigheterna.

Möjligheterna att behandla frågan inom ramen för FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter begränsas av att Turkiet över huvud

taget inte anslutit sig till konventionen och av att övriga berörda länder visserligen anslutit sig till konventionens allmänna del men inte till den särskilda artikel eller det fakultativa tilläggsprotokoll som ger möjlighet att påtala konkreta fall av brott mot konventionen.

· Utskottet avstyrker därför yrkande 1 i motion 1624.

I det andra yrkandet i motionen hemställs att regeringen skall erkänna att det existerar ett förtryck av den kurdiska befolkningen i ovan nämnda länder, att detta förtryck skall fördömas och att regeringen fördömer de avrättningar som sker av kurder i dessa länder. Också ett sådant förslag behandlades i den ovan nämnda interpellationen.

Som framgår av bakgrundsbeskrivningen har den kurdiska befolkningen ofta varit utsatt för förtryck och förföljelser i flera av de länder där den är bosatt. Det saknas inte heller nutida exempel på övervåld och diskriminerande behandling av kurder. Enligt utskottets mening finns anledning att slå fast detta. Utskottet anser det emellertid inte möjligt att ge en allmängiltig bild av kurdernas situation. Den kurdiska rörelsen är inte enhetlig, den har olika ambitioner i olika länder och den har av de berörda regeringarna behandlats på skilda sätt.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet yrkande 2 i motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1979/80:1624.

Stockholm den 18 november 1980

På utrikesutskottets vägnar
GERTRUD SIGURDSEN

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Gertrud Sigurdson (s), Torsten Bengtson (c), Sture Palm (s), Georg Åberg (fp), Olle Göransson (s), Ingrid Sundberg (m), Mats Hellström (s), Gunnel Jonäng (c), Per-Olof Strindberg (m), Jan Bergqvist (s), Sture Korpås (c), Carl Lidbom (s), Björn Molin (fp), Maj-Lis Lööw (s) och Sten Sture Paterson (m).